A HARTVIC-LEGENDA ÉS PESTI CODEXE.

Hartvic legendája egyik legnevezetesebb emléke régi történelmi irodalmunknak. Nemcsak az országot alapító szent Istvánnak legbővebb életrajza, hanem sokfélekép össze is függ a Sylvestèr-féle bulla, a pannonhalmi szent István-féle oklevél hitelességének és az első esztergomi érseknek kérdésével. Régente majdnem canonszerű tekintélye volt; *most* alig veszik figyelembe tanúságát. Interpolalt álműnek tartják és meg kell vallanunk, hogy e vád legalább egyik codexe ellen, nagyon is alapos. Szerencsétlenségre ez a codex az, melyet a tudományos közvélemény a legjobb codexnek tart, s ezzel magának oly nehézségeket teremt, melyeket történetünk régi coriphaeusai, a Prayok, Katonák nem ismertek, tehát meg sem oldottak. Ez a Frankfurtból 1814-ben a nemzeti muzeumba került, most pestinek nevezett codex, mely a XII. század elejéről való.[1]) Ezt adták ki Podhraczky, Endlicher, ezt legújabban M. Florianus, Mátyás Florián, kiváló tudósunk, azzal a megjegyzéssel, hogy ez a legrégibb és legjobb codexe a Hartvic legendának. Hogy a legrégibb, oly értelemben, hogy meglevő példánya korábban íratott, mint a Hartvicféle legendának eltérő, többi ismert példányai: megengedem. De hogy a legjobb volna, oly értelemben, hogy az tartalmazná leghívebben Hartvicnak munkáját: el nem ismerhetem. A legbővebb, igen; de csak azért, mert interpolalva van, mint azt maga M. Florianus is kimutatja; miből azonban vele nem következtethetem, hogy ennél fogva a *Hartvicféle* munka *nem* érdemli meg a hitelt, melyet eddig élvezett: hanem csak azt,

[1]) M. Florianus, Vitae Sanctorum Stephani regis stb. III. Wattenbach, a Mon. Germ. SS. XI. 225. l.

hogy a pesti codex nem tartalmazza tisztán Hartvic püspöknek valódi legendáját. Épen az ő gondos, majdnem minden ismert codexet felölelő, variansaikat jegyzetekben, *külön összeállításokban* feltüntető kiadása teszi lehetővé, hogy e kérdésben tisztán lássunk, és constatáljuk, hogy a muzeumi, vagyis pesti codex, nem az igazi Hartvic, hanem annak helyenként igen ügyetlen kibővítése a Legenda maior némely adataival, fordúlataival, melyeket az igazi Hartvic munkája szerkesztésénél, nem ok nélkűl, mellőzött.[1])

Nincs szándékom tűzetesen értekezni Hartvic püspök legendája koráról, hitelességéről. Csak a most említett tételemet kísértem meg bebizonyítani, s ezzel, ha sikerül — úgy hiszem — úgy s sok, sőt legtöbb nehézség elenyészik, melyeket nem is annyira általában véve a mű, mint annak pesti codexe ellen, szoktak támasztani. Röviden tehát csak azt jegyzem meg, hogy előszava szerint Hartvic művét Kálmán király parancsára írta, ki — köztudomás szerint — litteratus ember, sz. Istvánnak nagy tisztelője és törvényeinek fejlesztője volt, vagy legalább akart lenni.[2]) Ajánlása olyan, hogy nem igen gondolhatunk idegen íróra, ki nem volt a királynak alattvalója, és nem csalódunk talán, ha — mire nagy a valószínűség — ama győri püspöknek tartjuk, ki két történelmi emlékben Arduin-nak neveztetik, és a XI—XII. század fordúló pontján élt.[3]) Forrásai közűl, kettőt ismerünk, úgyszólván teljes terjedelmükben: az úgynevezett Legenda maiort, melyet valami külföldi írhatott, és a Legenda minort, melyet a legnagyobb valószínűség szerint magyar ember írt, töredékesen, hallomás után, de a valóságnak és életnek színével.[4]) A

[1]) M. Florianus i. h. II. és 190. l. Szintúgy Wattenbach a Mon. Germ. SS. XI. 225. l.

[2]) V. ö. péld. Decretum Colomanni regis. Endlichernél 359, 360, 362 l.

[3]) Ki volt Hartvic püspök? Századok, 1883. 803. l., az ottani adatokhoz még felemlíthetvén, hogy a XII. század közepén az Ann. S. Disibodi, a regensburgi I. Hartwicot Artuinusnak nevezik M. G. SS. XVII. 23. l. mi még valóbbszínűvé teszi a Hartwic, Hartwin, Arduin neveknek azonosságát, vagy legalább azonosúl való használását.

[4]) M. Florianus 2. k. 1—27. l. Az okok közűl, melyeknél fogva a Legenda Maior íróját külföldinek tarthatjuk némelyeket már érintett, csakhogy Hartviera értve, Podhraczky, kiadása előszavában, VI.; mi még

mit ő maga írt e forásokhoz, nem czáfolja meg a feltevést, hogy magasabb állású, magyarországi ember volt, ki egyben másban többet tudott, szabatosabban fejezett ki mint forrásai. Ismeri a somogyi tizednek egy jellemző sajátságát. Tudja, hogy Sebestyén volt az első esztergomi érsek. Részletesen elmondja a székesfehérvári egyház szabadalmait s a hol a Legenda maior szent Imrét »bonae indolis *viri*«-nek, »jóindúlatú férfiúnak« nevezi, — a »férfiút« »viri«t — a magyar felfogás szerint — »puerre« — gyerekre igazítja. Végre, gondosan kijavítja majdnem mindenütt »dux«-ra szent István czímét a koronázás előtt, hol a Legenda maior és minornak tudatlan vagy gondatlan írói már a király nevet — »rex«-et — használják. [1])

hozzá tehetjük e kitételeket: Mária mennybemenetele »ipsorum lingua (t. i. magyarok) dies reginae vocitetur (M. Flor. i. h. 19.), mit magyar nem így írt volna, s a Hartvic legendába is csak a szolgai kiírás következtében juthatott; és — főleg — hogy: Geza »hungarie primatibus cum ordine sequenti (u. o. 15.) hívta össze, mely szavakban külföldi fogalmakat látunk a magyar viszonyokra igen helytelenül alkalmazva. Ha pedig külföldi volt az író, elenyésznek az okok, melyeknél fogva M. Florianus i. h. 164—170. l. a XII. század második felére, jelesen az 1157—1213. közti időszakra véli valószínűséggel teendőnek a mű szerkesztését. Mert — ha magyar nem is, mint nevezett tudósunk szépen bebizonyítja — de külföldi igen használhatta már korábban is a »transsylvanus« és »mons sacer« kifejezéseket. A Legenda minorra nézve, helyes észrevételeket tartalmaz ugyancsak M. Florianus i. h. 162. és kk. ll. A varsói codexre nézve azonban nem oszthatom a tudós kiadó véleményét, (i. h. 183—187.) mert nekem úgy látszik, hogy az nem egyéb, mint a Hartvic féle legendának — még pedig az elő beszédből következtetve, nem a pesti codexből készült — kivonata, a Chronicon mixtum számára. Ennélfogva annak, hogy Ascricust úgy odavetve, kétszer »presul strigoniensis ecclesie«-nek (Endlichernél Mon. Arp. 69. 71. l.) nevezi, nem tulajdoníthatok valami öntudatosságot, sem nem tarthatom valami különös forráson alapúló tudomásnak, hanem úgy látszik, magyar püspökről lévén szó, önkéntelenül rá járt az írójának vagy talán csak másolójának tolla az esztergami névre és botlott, valamint botlott, mikor »Leo«-nak hívja Sylvester pápát, sőt botlik folytonosan, úgy szólván egész dolgozata alatt, melyhez hasonló férczet keveset tud felmutatni a középkornak e genre-ben különben igen gazdag irodalma.

[1]) M. Florianus gondosan feljegyzett variansai azon kívül pedig 41, 47, 48. l. A régi magyar — még Anonymus előtti, de a XIII. század elejéig fennmaradó felfogásnak felel meg az is, hogy Hartvic Gézát a

De vegyük sorra a pesti codex interpolatioit, mert azt hiszem, interpolatioknak lehet, sőt kell is mondanunk, minden olyas sajátszerűségét, mely a többi codex kiadások közös szövegétől különbözik, ha csak nem akarjuk feltenni, hogy minden egyéb codexe a Hartvic legendának egymásból folyik, hogy egybehangzásuk egymással és különbözésük a pesti codextől, mind csak egy — a pestinél rosszabb — codexnek hibája, mit nem tehetünk fel, már csak azért sem, mert e közös szöveget találjuk a pesti codex betoldásai nélkül ama töredékben, melyet a XIV. század derekán a fehérvári, váczi, esztergomi, győri, nyitrai káptalanok szent Istvánnak hiteles legendájából — legenda Sanctissimi regis Stephani per sanctissimos papas approbata et authenticata — hiteles alakban kiadtak [1]) s e közös szöveg a legtöbb esetben jobban is illik Hartvic püspökhöz és a mű egészéhez, mint a pesti codex variansai.

Ennek nevezetes példáját látjuk mindjárt — a Florianusféle kiadást követve — az I. fejezetben. A pesti codex egyetértőleg a *többiekkel* röviden említi, — mi a Legenda maiorban nincs meg, — hogy isten kegyelmét, mely minden embert üdvözíteni akar, a magyar nemzetre is kiterjeszté, mely hajdanában a kereszténység ostora volt, s azután, a fejezet végén, hozzá teszi: miképp történt ez: szándékozunk elmondani. Ennyi van a Hartvic codexekben. A Legenda maiorban azonban e helyett egy hosszú fejtegetés foglaltatik, a kereszténység fokozatos fejlődéséről, mely végre: in filios perdicionis et ignorantiae, populum rudem et vagum, creaturam dei esse se nescientem, ungaros videlicet pannonie patriam inhabitantes« azaz: — Szabó Károly magyar fordítása szerint — »a kárhozat és tudatlanság fiaira, az isten tiszteletet nem ismerő vad és kóbor népre, a Pannoniába lakozó

negyedik magyar fejedelemnek és nem ötödiknek tartja, mint a Legenda maior, csakhogy e számításnál, nem Álmos marad el, kit még a XIII. század derekán is — Alberius Monachusnak tanúsága szerint — az első vezérnek tartottak, hanem Zoltán, mint azt a régi felfogást sokban vissza tükröző Zágrábi Krónikában (Tkalčič Mon. Eccl. Zagrabiensis II. 2. l. és M. Florianus Font. Domest. III. 251. l.)

[1]) E kiadványokat Wenzel Cod. Nov. Arpad, XI. 3 és kk. l. M. Florianus i. h 79. és kk. ll. A 16. századbeli esztergomi Breviarium 1. Lectioja is e szöveg után készült. (Florianus i. h. 87. l.

magyarokra« [1]), kiket a gondviselés titkos útai a keresztények megbüntetésére szólítottak ki ősi lakhelyükről a nyugoti részekre, is kiterjedt. Azt hiszem, természetesnek kell találnunk, hogy magyar vagy legalább magyarországi író, a magyar királynak ajánlott műben forrásának e szavait nem írta le változatlanúl, hanem az amúgy is legnagyobb részt felesleges bevezetés gondolatmenetét röviden a magyar nemzetet nem sértő kivonatban adta. A pesti codex interpolatora azonban megtartá *e kivonatot*, de a Legenda maior egész szövegét is újra betoldá, nem gondolván azzal, hogy ezzel ugyanazt a gondolatot kétszer, röviden és hosszabban, fejezi ki.[2])

A II. fejezetben, hol a Hartvic-féle legendák a Legenda maior szavaival elmondják Géza álmát születendő fiáról, és Adalbert eljöveteléről, van egy passus a pesti codexben, hogy Géza: »timore perditionis ultime perterritus et amore raptus jugiter manentis spei que non confudit« »rettegvén a végkárhozat félelmétől s gerjesztetvén a rendületlenül maradó reménynek, mely nem csal, szerelmétől« [3]) hallgasson a hittérítő szavaira. Hartvic minden egyéb codexében ki vannak hagyva e szavak, melyek Gézára nézve nem épen hizelgők, mert ijesztgetéssel mintegy pressiot látszanak rá gyakorolni: a pesti codex ellenben újra felveszi a Legenda maior teljes szövegét.

Némileg talán stylaris okoknak lehet tulajdonítani, de mégis jellemző, hogy a Hartvic-féle codexek mind a III. fejezetben elhagyják a Legenda maior szavait, melyek szerint Géza a megérkező Adalbert iránt »propter *timorem* et amorem dei« tanusított minden módon készséget: a pesti codex azonban visszaállítja. [4])

---

[1]) Emlékiratok a magyar kereszténység első századából 4. l.

[2]) M. Flor. i. h. 10. illetve 33. ll.

[3]) M. Florian. 13. l. Szabó Károly fordítása i. h. 6. l.

[4]) M. Florianus i. h. 14. l. A pesti codex e fejezetében foglaltatik a Legenda maiornak az az adata is, hogy Adalbert szent Istvánnak susceptora volt a keresztségnél, mi már hiányzik a legtöbb Hartvic-féle codexből, de meg van a XIII. századbeli reiniban, — s azért e kimaradást nem tekinthetjük olyannak, mely a szövegben elsoroltak közé tartozhatnék.

A *második* III. fejezetet — mert a III. szám *két* fejezet előtt van — a pesti codex a Legenda maior szavaival kezdi: »Regnoque Pannonico ipsius beati juvenis nutum attendente«: mig a többi Hartic-féle codexek ezt elhagyják, bizonyosan azért, mert nem illik e kezdet oly fejezethez, melyben nyomban a Koppány féle felkelés mondatik el, még pedig Hartvicnál, ki a Legenda minor elbeszélését is felhasználja, — sokkal erősebb színezéssel, mint a Legenda maiorban.[1]) Ugyancsak e fölkelés történetében Hartvic — mint mondám — a Legenda minort használván, a Legenda maior elbeszélését annak leveretéséről a codexek mind mellőzik: a pesti codex azonban azt újra betoldja, mi, mint sok tekintetben pleonasmus, nagyon is kirí, s e két rendbeli betoldás az, melyek a hiteles legendából vett XIV. századbeli káptalani kiadványokban nem foglaltatnak[2]) A legfeltűnőbb betoldást azonban a IV. fejezetben találjuk, a melyben a híres hely is foglaltatik Ascricus kalocsai püspökségéről. Az összes Hartvic codexek, elmondván, hogy István tíz püspökségre osztá birodalmát s az esztergomit tevé metropolissá, folytatják: »Cognoscens vero prudens dux predicti Ascrici religionem pontificalis ipsum dignitatis infula decoratum electione canonica sublimavit, et ei colocensis episcopatus dignitatem obtulit«, s azután mindjárt Ascricus római követségére térnek át.[3]) A Legenda maior ellenben, ugyanazokkal a szavakkal említvén a tíz püspökség felállítását, és Esztergomnak metropolitaságát, így ír: cui — tudnillik az esztergomi széknek — iam dictum venerabilem Ascricum abbatem pontificatis dignitatis infula decoratum electione canonica praefecit. Azután folytatja, hogy tanácsával betölté a többi püspökségeket, egyéb egyházi intézeteket állított, mit bővebben leír, és végre még elmondja, hogy István Pannonhalmán Szent-Márton tiszteletére kolostort épített, és azt gazdagon megajándékozván »a legyőzöttek tizedével«, hasonlóvá tette a püspökségekhez.[4]) Kézzel fog-

[1]) M. Flor. i. h. 39. l.

[2]) Florianus i. h. 40. l.

[3]) Florianus i. h. 43. l. Kiismervén a böles fejedelem említett Ascric vallásosságát, püspöki méltósággal feldíszítvén kanoni választás útján felmagasztalta, és rá a kalocsai püspökség méltóságát ruházta.

[4]) Florianus i. h. 17. l. melynek — tudnillik az esztergomi metro-

ható, hogy a Hartvic-féle mű használta a Legenda maiort: de az eltérés is természetes. Hartvic műve későbbi folyamában Sebestyént mondja első esztergomi érseknek; módosítania kellett tehát a Legenda maior ellenkező tudósítását és Ascricot talán a Sylvester-féle bulla alapján? kalocsai püspöknek kellett mondania.[1]) Ki kellett továbbá hagynia azt, mit annak befolyásáról, a püspökségek betöltéséről, egyházi intézetekről mond a Legenda maior, részint mint valószínűtlent, részint mint korait, mert ő csak a következő fejezetben beszéli el a püspökségeknek pápai megerősítését, míg a Legenda maior azt már egypár szóval mindjárt a püspökségek felállításánál említi. Ki kellett végre hagynia e helyett a pannonhalmi zárdának alapítását, mert a Legenda maiornak erre vonatkozó tudósítását már korábban, természetesebb helyen, a Koppány-féle felkelésnek legyőzése után használta fel. Mit tesz azonban a pesti codex, hogy a Hartvic-féle szöveget ismét a Legenda maior szerint vissza corrigálja? A legenda maior tudósítását Ascric esztergomi érsekségéről nem fogadhatja el, mert felveszi Hartvic elbeszélését — még pedig nem betoldáskép — Sebestyén érsekségéről; de meg akarja menteni legalább a Legenda maior szavait, és azért a »cui....electione canonica praefecit« szavakat akkép módosítja, hogy az esztergomi érsekségre vonatkozó »cui«-t elhagyja, a »praefecit« szót a Hartvic-féle sublimavit-tal helyettesíti, és — mert a helyből kifogyott — a szélére írja: »et colocensi episcopatui praefecit.« Továbbá: egyszerűen visszaállítja, a püspökségek betöltéséről, egyházi intézetekről, sőt még a pannonhalmi kolostor alapításáról szóló szöveget is, úgy hogy ez utóbbi eseményt ilykép kétszer beszéli el, majdnem ugyan-

polisnak — élére az említett tisztelendő Ascric apátot helyezte kanoni választás útján püspöki méltósággal feldíszítvén.

[1]) Nem tartozik szorosan a tárgyhoz, azért itt bővebben ki sem fejtem, csak érintem, hogy én a Sylvester-féle bullát teljesen authenticusnak tartom, melyben lehetnek az eredetitől eltérő leírási hibák, vagy eltérések, de nincs még valamire való interpolatio sem. Maga az, hogy a levélben nincs meg, mint Hartvicban, a lengyel herczegnek neve Misca, mutatja, hogy irója nem használta Hartvicot, hogy jobban volt mint ő értesülve az akkori lengyel herczeg személye iránt, kit egyébiránt más írók is, p. o. Kálmán király kortársa Cosmas is. Mon. Germ. SS. IX. 56. 67. II Boleslo helyett tévesen Miscának neveznek.

azokkal a szavakkal, mit Podhraczky és Endlicher kiadásai azzal simítanak el, hogy ez ismétlést egyszerűen kihagyják.[1]) Meg kell vallanunk, hogy e fejezet maga elég bizonyítéka annak, hogy a *pesti codexben* foglalt Hartvic legenda általjában erősen és meglehetősen ész nélkül van interpolálva, ily interpolatio lévén még e fejezetben az is, hogy a mig a Hartvic codexek — a reini kivétellel — a fejezet elején a püspökségek alapítása mellől e szókat »per consensum et subscriptionem romane sedis apostolici« valamint a »ceterarum ecclesiarum« szavakat is kihagyják, mert erről később, bővebben szólnak az V. fejezetben Ascric római utjának elbeszélésénél: a pesti codex, bár ez V. fejezetet szintén közli, mégis visszaállítja, a Legenda maiornak, a maga helyén illő, de Hartvic művében majdnem ellenmondást képező szavait.[2])

Nem lényeges, de igen jellemző variánssal találkozunk a VI. fejezetben, a hol a Hartvic codexek, mint magyar vagy magyarországi írótól természetes, a Legenda maior abbeli tudósítását, hogy a magyarok a Boldogságos Szűz Mária mennybemenetelének napját tiszteletből egyszerűen: »királyné« napjának »reginae dies« nevezik, szabatosabb fordítással: »dominae« vagy »magnae dominae« dies-re, »Asszony« vagy »Nagyasszony« napjára, mint még ma is mondjuk, változtatják; a pesti codex azonban a Legenda maior szavait ismét helyre állítja.[3])

Lényeges és jellemző a X. fejezetben, hogy a Legenda maior tudósításából István haláláról, a Hartvic-féle *codexek* mind kihagyják azt, hogy *Pétert* nevezte utódjává. Meg van bennük, hogy a beteg István, mindenek előtt utód végett beszélt nagyjaival, — »tractavit de substituendo pro se rege«, de nincs meg egyikben sem az, mi a Legenda maiorban következik: petro videlicet sororis sue filio, quem in venetia genitum, ad se vocatum, iam dudum exercitui sui praefecerat ducem.«[4]) És ez csak természetes. A magyar felfogás szerint Péter bitor volt, kit testvére Gizella királyné csempészett a magyar trónra.[5]) Ha tehát a Hart-

[1]) M. Florianus i. h. 43. ki a codex kérdéses helyének facsimilejét is adja.

[2]) M. Florianus i. h. 43. l.

[3]) M. Florianus i. h. 48. l.

[4]) M. Florianus i. h. 27. l.

[5]) Nem is említvén krónikáinkat és okleveleinket, csak a Knauz

vic legenda csakugyan a XI—XII. fordúlóján, Kálmán király parancsára, tehát 50--60. évvel Péter halála után mintegy hivatalosan készült, nem adhatott vagy nem akarhatott hitelt adni a Legenda maior elbeszélésének, melynek igaz voltát mellesleg mondva, egykorú külföldi források kétségtelenné teszik.[1]) Ha benne volna, méltán kételkedhetnénk, vajjon a Hartvic legenda csakugyan az-e? a minőnek külsőleg látszani akar: s a pesti codexben mégis ott találjuk, visszaállítva a Legenda maiorból, a Péter kinevezéséről való elbeszélést.

Péter kinevezésével és István intésével, hogy a betegágya köré gyűlt országnagyok maradjanak hívei az igaz hitnek: meg szakad a Legenda maior. A többi — összesen csak két — eltérésre nézve tehát nem vagyunk képesek kimutatni, hogy a Legenda maior szövegének restituálásából származtak-e? mi a fennforgó két esetre nézve úgysem valószínű; annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a többi Hartvic-féle codexeknek van igazuk, s a pesti codexnek e betoldásai sem lehettek meg Hartvic eredeti művében. Ilyen betoldás a XI. fejezetnek az a megjegyzése, hogy szent István teste szentté avatásáig annyi évig nyugodott a sírban, a hány esztendeig viselte a földi koronát — »quot annos spiritus mole carnis indutus terreni coronam imperii per donum gratie spiritualis gestare merebatur, tot corpus« vagyis tehát: hogy 45. esztendeig uralkodott. Ez állítás ellenkezik magával a pesti codex szövegével is, mely szerint István atyjának 997-ben történt halála után jutott uralkodásra, és 1038-ban halt meg, tehát csak 41. esztendeig uralkodott: de megfelel több más forrásunk felfogásának, melyek már a XIII. század elején a Szent-király uralkodási korát 44—46 esztendőre teszik. Íróink már sokat törték ezen fejüket, és azzal vélték a dolgot megmagyarázhatni, hogy szent István már atyja mellett is uralkodott, és azzal az idővel együtt töltött 45—46. évet a trónon. De a legendákból nem lehet az ilyen társuralkodást kiolvasni, mint M. Florianus is a kiadása

---

N. által feltalált XI. században esztergomi kis krónikára. Századok 1875. 624. l. hivatkozom, melyben a királyok közt nem fordúl elő.

[1]) Hermannus Contract. MS. SS. V. 12. Wippo, u. o. XI. 273. Annales Altahenses. u. o. XX. 794. l.

mellé csatolt egyik disquisitiójában helyesen megjegyzi[1]) s a krónikákban sem találunk semmi nyomot, mely erre utalna. Az tehát egyszerűen íróinknak tévedése, melyben a pesti codexnek interpolatora is osztozott, s melynek oka véleményem szerint az a körülmény, hogy a legrégibb kimutatható, a XIII. század elejéről való *nagyobb* krónika, melynek töredékeit legtisztábban a zágrábi krónika tartotta fenn,[2]) szent István uralkodását 41. év, hét hó, és 14. napra teszi, mi megfelelhet a legendák adatának, a 997—1038. közt levő időnek. Minthogy azonban ugyanott, a zágrábi krónikából következtetve és némely Hartvic codexben is, a halálozás 1034. volt téve, mikor észrevették, hogy tulajdonképen négy évvel később 1038-ban halt meg István: a négy évet hozzátoldották és kihozták a a 44—46. évet a szerint, amint a hónapokat szabatosabban, vagy kevésbé szabatosan számították. Különben, bár mint legyen is: a 45. év tévedés, melyet a valódi Hartvicról feltenni nem lehet, hanem az interpolator egyébiránt menthető tévedésének kell felrónunk.[3])

A másik eltérés az, hogy az összes Hartvic codexekben említett bizonyos Machtildis matrona neve mellé, ki szintén szent István sírjánál, csodálatos módon gyógyulást lelt, a pesti codex egy maga azt a megjegyzést teszi, »comitis albi udalrici socia regis wladislai sororis filia.[4])

---

[1]) M. Florianus i. h. 214.

[2]) Tkalčič i. h. II. 1. és kk. ll. és M. Florianus i. h. 250. és kk. ll. A szövegben kifejtett állításomat a krónika minőségről itt, minthogy irreveláns, nem fejtegetem.

[3]) Az 1034-ik év tartatván általjában szent István halála évének, érthető lesz krónikáinknak, legszabatosabban a zágrábi krónikában foglalt ama tudósítása, hogy szent István halálától I. Endre király uralkodásának első évéig 11 év, 4. és fél hónap telt el, mi teljesen megfelel az 1034. aug. 15-től 1046. évig terjedő időnek — máskülönben pedig egészen érthetetlen számítás. A kis pozsonyi krónikának (M. Flor. 1. k. III. 212.) 44. éve pedig — ha nem tollhiba 45 helyett — a szövegben érintett okoskodásnak gyümölcse, de annyiban módosulást szenvedett, hogy nevezett krónika Gejzának halálát egy évvel későbbre, 998-ra tévén, szent István uralkodási idejének is 45-ről 44-re volt kénytelen leszállítani.

[4]) M. Florianus i. h. 68. l.

Ez adat nem épen lehetetlen, de nem is valószínű; semmiesetre sem pedig olyan, hogy abban a valódi Hartvicnak megjegyzését kellene feltennünk, és ne tarthatnók azt is csak, mi egyéb iránt egészen irrevelans dolog a jelen kérdésre nézve, a későbbi interpolator betoldásának.[1])

A mondottak alapján tehát — ugy vélem — kimondhatjuk, hogy a Hartvic legenda pesti codexe erősen interpolálva van; s ha e mellett tekintetbe vesszük, hogy:

az interpolatiók közül több a magyar felfogással, a magyar érzéssel ellenkező dolgokat tartalmaz;

hogy ez interpolalt műnek csak egy példányát ismerjük, az is Németországban találtatott, Magyarországon pedig, a legújabb időkig teljesen ismeretlen maradt: még hozzátehetjük,

hogy ez interpolatiokat külföldi ember tette, külföldön, ki ezzel, — megengedem — jóakaratúlag Hartvic munkáját tökéletesebbé akarta tenni; valójában azonban mind stylaris tekintetben mind adataira nézve csak megrontotta, meghamisította. Valóban kivánatos volna, hogy Mátyás Florián, kinek a Hartvic kérdés tisztázása már annyit köszön, a rendelkezésére álló nagy kézirati apparatussal a Hartvic-féle legendának nem a pesti codexen alapúló kiadását is eszközölné, hogy így multunknak e nevezetes emlékét a maga való alakjában is, könnyen és teljes megnyugvással használhatnók, mert a Schwandtner-féle kiadás, melyhez talán még leginkább férhetni, számos, bár nem lényeges, önkényes változtatása miatt nem felel meg egy kritikai kiadás irányában támasztható igényeknek.

Pauler Gyula.

---

[1]) M. Florianusnak i. h. 219. l. ellenvetései csak azt bizonyítják, hogy nevezett Machtild nem volt szent László király Zsófia testvérének ivadéka, mi egyébiránt nem is állítatik; de nem zárnák ki, hogy az valamely más előttünk ismeretlen testvérének ne lett légyen leánya.